
Examination of Alignment Between Content of Lower Secondary Education Persian Textbooks and Principles Governing Curriculum for Persian Language and Literature

Negar Akbari Pakro^{1*}, Zohreh Karami², Morteza Kariminia³

1 MA in Persian language and literature Education, Farhangian University, Tehran, Iran

2. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran

3. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature Education, Farhangian University, Tehran, Iran

---

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Article

Received:
23/08/2024

Accepted:
21/04/2025

This study investigates how well the content of Persian textbooks for lower secondary education aligns with established principles of the Persian language and literature curriculum. Utilizing a content analysis approach, the research focuses on a sample of lower secondary education textbooks in Persian. The analysis encompasses various components such as book texts, poetry selections, illustrations, activities, exercises, and self-assessment tools. Specifically, 33 units from seventh grade, 34 units from eighth grade, and 35 units from ninth grade were scrutinized. Qualitative data analysis employed a coding technique while quantitative aspects relied on frequency counts and percentages. Findings reveal that across all three educational levels in Persian literature textbooks, one principle received a very favorable evaluation; 13 principles were rated as good; 28 principles were deemed acceptable; 11 principles were categorized as average; and 16 principles were identified as weak. Notably, the content exhibited its strongest alignment with the principle emphasizing cultural foundations and educational values, whereas it showed its weakest alignment with the principle advocating for the integration of foreign literature alongside Persian literature within a culturally educational framework. Consequently, it is advised that textbook authors prioritize addressing those principles demonstrating lower alignment during revisions and that educators incorporate these principles into their instructional design.

Keywords: Curriculum principles, Lower secondary education, Persian language and literature, Persian textbooks, Content

---

Cite this article: Akbari Pakro, Negar; Karami, Zohreh; Kariminia, Morteza. (2025), **Examining the adaptation of the content of Persian books for the junior high school period with the principles of the Persian language and literature curriculum**, *Interdisciplinary research in persian Language and literature*, Vol. 3, New Series, No.2, Autumn and Winter 2025: pages:101-126.

DOI: 10.30479/irpli.2025.20789.1176

© The Author(s).

Publisher: Imam Khomeini International University

---

*Corresponding Author: Negar Akbari Pakro

Address: MA in Persian language and literature Education,
Farhangian University, Tehran, Iran

E-mail: negarabrypakrw@gmail.com

بررسی انطباق محتوای کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه با اصول حاکم‌بر برنامه درسی

زبان و ادبیات فارسی

نگار اکبری‌پاکرو^{۱*}، زهره کریمی^۲، مرتضی کریمی‌نیا^۳

۱. فارغ‌التحصیل کارشناس ارشد آموزش زبان و ادبیات فارسی، گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

۲. استادیار، گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

۳. استادیار، گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی انطباق محتوای کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه با اصول حاکم‌بر برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی است. در این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. جامعه آماری شامل کتاب‌های درسی فارسی دوره اول متوسطه است که در این کتاب‌ها واحدهای مورد بررسی شامل متن کتاب‌ها، اشعار، تصاویر، فعالیت‌ها، تمرین‌ها و خودآزمایی‌ها است. در کتاب هفتم، ۳۳ واحد، در کتاب هشتم، ۳۴ واحد و در کتاب نهم، ۳۵ واحد مورد بررسی قرار گرفت. در بخش کیفی به منظور تحلیل داده‌ها از روش کدگذاری و در بخش کمی از فراوانی و درصد استفاده شده است. نتایج یافته‌ها نشان داد در محتوای کتاب‌های درسی ادبیات فارسی هر سه پایه در مجموع، میزان توجه به ۱ اصل، بسیار مطلوب؛ ۱۳ اصل، مطلوب؛ ۲۸ اصل، خوب؛ ۱۱ اصل، متوسط و ۱۶ اصل، ضعیف است. بیشترین انطباق محتوای کتاب‌های فارسی با اصل توجه به مبانی فرهنگی و آموزه‌های تربیتی؛ و کمترین انطباق با اصل استفاده از ادبیات دیگر ملل در کنار ادبیات فارسی همسو با رویکرد فرهنگی تربیتی بود؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود مؤلفان در بازنگری کتاب‌های درسی به اصولی با کمترین میزان انطباق، توجه بیشتری داشته باشند و معلمان نیز در طراحی تدریس خود به این اصول، توجه کنند.

کلمات کلیدی: اصول برنامه درسی، دوره اول متوسطه، زبان و ادبیات فارسی، کتاب‌های فارسی، محتوا.

استناد: اکبری‌پاکرو، نگار؛ کریمی، زهره؛ کریمی‌نیا، مرتضی. (۱۴۰۳). بررسی انطباق محتوای کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه با اصول حاکم‌بر برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی، دوفصلنامه پژوهش‌های میان‌رشته‌ای زبان و ادبیات فارسی، سال سوم، دوره جدید، شماره دوم، پاییز و زمستان، ۱۴۰۳: ۱۲۶-۱۰۱.

DOI: 10.30479/irpli.2025.20789.1176

حق مؤلف © نویسندگان.

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

۱. مقدمه

آموزش زبان و ادبیات فارسی، پل پیوند با هویت و فرهنگ اسلامی - ایرانی است و در مدارس، نقش بسیار مهمی در حفظ و ترویج فرهنگ و هویت ملی ایرانیان دارد. در نظام‌های آموزشی، برای آموزش هر درس، برنامه‌ای به نام برنامه درسی وجود دارد. برنامه درسی عبارت است «سلسله وقایع آموزشی طراحی شده‌ای است که به قصد تحقق نتایج آموزشی، برای یک یا چند دانش آموز، پیش‌بینی شده است.» (آیزنر Isner، به نقل از ملکی، ۱۳۸۳: ۲۴).

هر برنامه درسی نیز دارای عناصر مختلفی است. محتوا یکی از عناصر مهم آن است. «بی‌شک انسجام در محتوا باعث افزایش قدرت درک و ازدیاد بلوک‌های ساختاری در یادگیری می‌شود.» (Graesser et al., 2003:123). علاوه بر این، محتوا بیش‌ترین تأثیر را بر ذهن مخاطبان دارد. محتوا در کتاب‌های درسی «شامل حقیقتی است که توسط آدمی دریافت می‌شود، این حقیقت محصول مشاهده اوست که آمیخته به داده‌ها، درک و دریافت‌های او می‌تواند باشد.» (شعاعی، ۱۳۹۲: ۵۷). ابعاد مشخص برای محتوا می‌تواند «دربرگیرنده دانش سامان‌یافته، اصطلاحات، داده‌ها، وقایع محسوس، قانون، اصل‌ها، شیوه‌ها، پدیده‌ها و مقوله‌های مرتبط با ماده درسی باشد» (قورچیان و همکاران، ۱۳۷۴: ۴۵). گرچه محتوا فقط بخشی از برنامه درسی است؛ ولی در نظام‌های آموزش و پرورش متمرکز، محتوا خصوصاً محتوای کتاب‌های درسی، نقشی اساسی در آموزش دارند و جهت‌دهنده کلیه فعالیت‌های معلم به‌شمار می‌روند. معلمان اغلب فعالیت‌هایشان را در چارچوب کتاب درسی انجام می‌دهند؛ بنابراین تحلیل و بررسی کتاب‌های درسی می‌تواند راهگشای حل بسیاری از مسائل جاری آموزش و پرورش باشد. «تحلیل محتوا به برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی کمک می‌کند تا در هنگام تهیه و تدوین و یا گزینش و انتخاب کتاب درسی، تصمیم مناسبی اتخاذ کنند» برای اینکه نقاط قوت و ضعف محتوا آشکار شود، تحلیل و ارزیابی محتوا ضرورت دارد. تحلیل محتوای کتاب‌های درسی، روش مفیدی است که در برطرف کردن عیب‌های کتاب درسی به معلمان و مؤلفان کمک می‌کند و به‌عنوان روشی مناسب برای پاسخ دادن به سؤالاتی درباره محتوای یک پیام است. استاد برل‌برلسن (Berel Berlsen) تحلیل محتوا را چنین تعریف می‌کند: «تحلیل محتوا روشی پژوهشی جهت توصیف عینی، منظم و کمی محتوای ظاهری ارتباطات است.» (یارمحمدیان، ۱۳۷۷: ۱۵۰-۱۴۲). با تحلیل محتوای کتاب‌های درسی، نقاط ضعف کتاب‌ها آشکار می‌شود و برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی براساس نتایج تحلیل می‌توانند در رفع نقاط ضعف، کوشش کنند.

ضعف دانش‌آموزان ایرانی در سواد خواندن، حاکی از مشکلات آموزش زبان و ادبیات فارسی در مدارس است. براساس گزارش‌های مطالعه بین‌المللی پرلز (PIRLS)، دانش‌آموزان ایرانی از نظر سواد خواندن در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. پرلز یک مطالعه است که توسط انجمن بین‌المللی ارزیابی

پیشرفت تحصیلی (IEA) انجام می‌شود. این مطالعه هر پنج سال یکبار، مهارت‌های خواندن و درک مطلب دانش‌آموزان کلاس چهارم ابتدایی در کشورهای شرکت‌کننده را ارزیابی می‌کند (انجمن بین‌المللی ارزیابی پیشرفت تحصیلی، ۲۰۲۱). در دوره اخیر مطالعه پرلز نیز ۱۵ نمره کاهش در عملکرد خواندن دانش‌آموزان ایرانی، مشاهده شد که نشان‌دهنده کاهش قابل‌توجهی در عملکرد خواندن دانش‌آموزان نسبت به دوره قبل بود (کبیری، ۲۰۲۱). در گزارش‌های پرلز، عوامل متعددی مانند محتوای آموزشی، روش‌های تدریس، زمینه‌های اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی بر مهارت‌های خواندن دانش‌آموزان، بررسی می‌شود (Mullis et al., 2020).

نتایج برخی پژوهش‌ها حاکی از مشکلات حوزه زبان و ادبیات فارسی است. براساس پژوهش دادکانی و کمان‌باز (۱۳۹۷) درس ادبیات برای بعضی از دانش‌آموزان به‌علت داشتن اصطلاحاتی فراتر از دانش آن‌ها، معانی پیچیده، اشعاری با مفاهیم پیچیده، و دشواری و فرار بودن قواعد دستور زبان فارسی، از محبوبیت کمی برخوردار است. براساس پژوهش حرفتی‌سبحانی و پیری (۱۳۹۶) در کتاب فارسی، شاخص‌های نهادینه از میزان توجه کمتری برخوردار بوده و شاخص‌های عینیت از اهمیت شایان توجهی برخوردار بوده‌اند. این پژوهش نشان می‌دهد که مؤلفه تجسم‌یافته که بایستی بیش‌ترین پیوند را با درس فارسی داشته باشد، در کتاب‌های فارسی، بسیار کم‌رنگ است. نتایج پژوهش شعاعی (۱۳۹۲) نیز نشان داد مقوله‌های ادبی مثل متون حماسی و غنایی بیش‌ترین بسامد را در کتاب‌های فارسی دارند و کمترین بسامد متعلق به مقوله سیر تحول و تطور ادبیات فارسی است.

از طرف دیگر با توجه به اهمیت محتوای کتاب‌های درسی در نظام آموزشی کنونی، بررسی مسائل و مشکلات یادگیری دانش‌آموزان در حوزه زبان و ادبیات فارسی، ضروری به‌نظر می‌رسد. در این راستا، تحلیل محتوای کتاب‌های درسی آموزش زبان و ادبیات فارسی، اهمیت اساسی دارد. برنامه‌ریزان در این رشته، اصول برنامه درسی جامعی را تدوین کرده‌اند که به همه ابعاد آموزش زبان و ادبیات فارسی توجه نموده است.

این پژوهش درصدد برآمد تا محتوای کتاب‌های درسی زبان و ادبیات فارسی را براساس انطباق با اصول برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره متوسطه، تحلیل نماید. درواقع، ملاک تحلیل، انطباق محتوای کتاب‌های آموزش زبان و ادبیات فارسی دوره اول متوسطه با اصول برنامه درسی تعیین شده است. به‌طور کلی در تحلیل محتوای انطباقی، براساس یک ملاک و معیار معین می‌توان به تحلیل محتوا پرداخت. در این پژوهش، اصول برنامه درسی، ملاکی مشخص برای تحلیل محتوای کتاب‌های درسی فارسی دوره اول متوسطه است. اصول برنامه درسی شامل مجموعه‌ای از رهنمودها، استراتژی‌ها و رویکردهایی هستند که برای طراحی، تدوین، اجرا و ارزیابی برنامه‌های درسی به‌کار می‌روند. این اصول

براساس نظریات و رویکردهای آموزشی مختلف و تجربیات عملی به‌دست آمده‌اند و به‌منظور افزایش کیفیت آموزش و پرورش و بهبود فرآیند یادگیری دانش‌آموزان، تدوین شده‌اند.

بنابراین مسئله مورد بررسی در این پژوهش، انطباق محتوای کتاب‌های درسی فارسی دوره اول متوسطه با اصول حاکم بر برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی است و مقرر است براساس اصول برنامه درسی کتاب‌های فارسی دوره متوسطه، محتوای کتاب‌های فارسی این دوره، تحلیل شود. این پژوهش درصدد است به این سؤالات پاسخ دهد:

۱. محتوای کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه با کدام یک از اصول حاکم بر برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی و به چه میزان، انطباق دارند؟
۲. مقایسه میزان توجه به اصول ۲۳ گانه برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی در سه پایه هفتم، هشتم و نهم به چه صورت است؟

۲. مبانی نظری

به‌منظور آشنایی با مبانی نظری پژوهش، لازم است مفاهیم ذیل، تشریح شوند:

۱-۲. **حوزه یادگیری زبان و ادبیات فارسی:** براساس برنامه درسی ملی (۱۳۹۱) در این حوزه، دانش‌آموزان با ساختار نظام‌مند و اجزای سازه‌ای زبان به شکلی علمی و منظم آشنا شده و توانایی خلق و نگارش آثار را کسب می‌کنند. این دو مهارت کارکردی، یعنی ارتباطی و هنری، در تعاملات اجتماعی و خلق زیبایی‌های هنری بسیار راهگشا و کارآمد است. آموزش زبان و ادبیات فارسی، به‌عنوان یک موضوع اساسی و مهم در نظام آموزشی کشور، بر چهار مهارت اصلی زبانی و نیز مهارت‌های فرازبانی متمرکز است. این آموزش با رویکرد ارتباطی و با هدف انتقال ارزش‌های فرهنگ اسلامی ایرانی انجام می‌گیرد (برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱، ۲۵-۲۴).

۲-۲. **اصول حاکم بر برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره اول متوسطه:** براساس راهنمای معلم فارسی دوره اول متوسطه (۱۳۹۶) اصل، به مجموعه بایدها و نبایدهایی گفته می‌شود که لازم است در کلیه مراحل طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه درسی مورد توجه قرار گیرد. بر این اساس برای برنامه درسی فارسی دوره اول متوسطه، ۲۳ اصل تنظیم شده که هر یک از اصول، همراه با راهکارهای ویژه در ادامه تبیین می‌شوند:

۲-۲-۱. **اصل توجه به مبانی فرهنگی و آموزه‌های تربیتی:** مقصد این حوزه مبتنی بر فطرت‌مداری، خردورزی، مشارکت، انعطاف داشتن، در حال تلاش بودن، مسئله‌محوری و چندوجهی بودن است (نوروزی‌نژاد و طباطبایی، ۱۳۹۹: ۵۶). ازجمله این راهکارهای به‌کارگیری این اصل می‌توان به تدوین و سازماندهی برنامه درسی براساس رویکرد فرهنگی-تربیتی، پیش‌بینی و انتخاب مفاهیم مرتبط با این اصل،

در نظر گرفتن فصول مناسب برای تحقق آن در محتوا، و طراحی فعالیت‌های متناسب جهت تحقق این رویکرد اشاره کرد.

۲-۲. اصل توجه به جنبه‌های کاربردی و مهارتی زبان و ادبیات: در این اصل، هدف اصلی آشنا کردن دانش‌آموزان با ساختار زبان فارسی معیار و گسترش حوزه نمادها و معانی آنها است. راهکارهای به‌کارگیری این اصل شامل تدوین کتاب براساس روش فعالیت‌محوری، تولید کتاب فارسی با توجه به مهارت‌های شفاهی و کتبی زبان و ادبیات فارسی، گنجاندن تمرین‌ها و فعالیت‌های مشابه عملی و کاربردی در کتاب راهنمای معلم، و در نظر گرفتن فعالیت‌های تکمیلی در کتاب روش تدریس است.

۲-۳. اصل استفاده از زبان و بیان ساده و صمیمی و متناسب با ذهن و زبان دانش‌آموزان: ازجمله راهکارهای بیان‌شده در به‌کارگیری این اصل عبارتند از: بهره‌گیری از زبان مناسب نوجوان در نوشتن متن‌ها؛ استفاده از اصول و مبانی ساده‌نویسی در نوشتن متن‌ها؛ و تهیه متن‌های ساده ادبی از گذشته و امروز.

۲-۴. اصل توجه کافی به حوزه‌های زبان فارسی: «اهداف حوزه زبان و ادبیات فارسی مجموعه‌ای نظام‌مند از صفات، توانمندی‌ها و مهارت‌های فردی و اجتماعی هستند که انتظار می‌رود دانش‌آموزان پس از اجرای برنامه درسی این حوزه به آن‌ها دست یابند (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۵: ۱۸). ازجمله راهکارهای ذکر شده در به‌کارگیری این اصل عبارتند از: پیش‌بینی تمرین‌هایی در زمینه آشناسی (آشناسی مقدماتی)؛ پیش‌بینی تمرین‌هایی در زمینه معناشناسی؛ و پیش‌بینی تمرین‌هایی در زمینه دستور. ۲-۵. اصل توجه به سیرآموزش از ساده به تکامل یافته و از زبان طبیعی به زبان معیار: «در این اصل باید تسلسل منطقی و تداوم محتوا به تناسب پایه‌ها از زبان به ادبیات توجه شود و حرکت از زبان امروزی و طبیعی به زبان تاریخی و کهن در راستای آموزش زبان به‌کار گرفته شود، همچنین ادامه منطقی مباحث زبانی، ادبی، نگارشی و املائی دوره ابتدایی مد نظر قرار گیرد». ازجمله راهکارها در به‌کارگیری این اصل عبارتند از: تسلسل منطقی و تداوم محتوا به تناسب پایه‌ها از زبان به ادبیات؛ حرکت از زبان امروزی و طبیعی به زبان تاریخی و کهن؛ و ادامه منطقی مباحث زبانی، ادبی، نگارشی و املائی دوره ابتدایی.

۲-۶. اصل توجه به تازه‌ترین یافته‌ها و نظریه‌های حوزه زبان شناسی و ادبیات نوجوان: در این اصل، آخرین یافته‌ها و رویکردهای نوین در حوزه زبان‌شناسی و ادبیات نوجوان مورد توجه است. راهکارهای ارائه‌شده شامل توجه کامل به مهارت‌های زبانی در محتوای کتاب؛ استفاده از رویکردهای نوین در تمام مراحل انتخاب و سازماندهی مطالب؛ بهره‌گیری از اصول یادگیری نظریه‌های شناختی، فراشناختی و تفکر خلاق؛ ترجیح بُعد توصیفی دستور زبان بر بُعد تجویزی؛ و همچنین انجام مطالعات راهبردی و تطبیقی به‌منظور یافتن مناسب‌ترین نظریات در زمینه زبان و ادبیات است.

۲-۲-۷. اصل توجه به انواع خط‌ها: به‌منظور به‌کارگیری اصل توجه به انواع خط‌ها از جمله راهکارهای ذکرشده عبارتند از: استفاده از انواع خطوط رایج، هنری (سنتی و جدید)؛ ادامه روند بهینه‌سازی و خوانانویسی؛ و ایجاد زمینه‌های عملی و لازم جهت زیباسازی خطوط.

۲-۲-۸. اصل توجه به رسم‌الخط براساس آخرین مصوبات شیوه‌نامه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی: در رعایت رسم‌الخط معیار زبان فارسی لازم است کتاب‌های فارسی، نظارت گروه ویرایش در رسم‌الخط را مدنظر داشته باشند و با رسم‌الخط سایر منابع مرتبط، هماهنگ شوند. از جمله راهکارهای ذکرشده در به‌کارگیری این اصل عبارتند از: نظارت گروه ویرایش در رسم‌الخط؛ هماهنگ شدن رسم‌الخط کتاب‌های فارسی؛ و هماهنگ شدن سایر کتاب‌های درسی، مجلات رشد و کتاب‌های کمک آموزشی با شیوه‌نامه مصوب سازمان و فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

۲-۲-۹. اصل توجه به تقویت مهارت‌های زندگی در نوجوانان: مطابق این اصل، جهت تقویت مهارت‌های زندگی در نوجوانان، راهکارهای ذیل موردنظر است: آشنا کردن دانش‌آموزان با مسئولیت‌های فردی و اجتماعی در سطح ملی و جهانی؛ گسترش و پراکندگی نمونه‌های اساسی مهارت‌های زندگی در سراسر کتاب؛ بهره‌گیری از متون زبانی و ادبی در جهت پرورش و تقویت مهارت‌های زندگی؛ و بهره‌گیری از ادبیات کهن برای بهتر زیستن در امروز و آینده.

۲-۲-۱۰. اصل توجه به تقویت روحیه مطالعه و کتابخوانی: مطابق با این اصل، جهت تقویت روحیه مطالعه و کتابخوانی دانش‌آموزان، به‌کارگیری راهکارهایی ضرورت دارد از جمله: پیش‌بینی بخش کتابخوانی؛ طرح مباحث شیوه‌های مطالعه مطلوب؛ پیش‌بینی ساعت مطالعه و کتابخوانی؛ تجهیز کتابخانه مدارس متناسب با اهداف برنامه؛ و جذب و جلب مشارکت نهادهای فرهنگی برای تحقق اهداف مطالعه و کتابخوانی.

۲-۲-۱۱. اصل توجه به آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی: این اصل با هدف آموزش مفاهیم و نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی، از قالب‌های مختلف نظیر قصه، افسانه، داستان و شعر، همچنین فناوری‌های آموزشی متنوع و نیز ابزار کمک‌آموزشی بهره می‌برد. هدف اصلی این رویکرد، ایجاد تنوع و مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرآیند یادگیری است.

۲-۲-۱۲. اصل توجه به تقویت و پرورش خلاقیت، ذوق ادبی و روحیه پژوهشگری نوجوان: از طریق محتوای درسی و فعالیت‌های متنوع آموزشی، می‌توان به تقویت این مهارت‌ها پرداخت. برخی از راهکارهای اتخاذشده در این زمینه عبارتند از: طراحی محتوا و تمرین‌های مبتنی بر رویکردهای خلاق؛ فراهم‌سازی زمینه‌های تقویت ذوق هنری و جست‌وجوگری؛ استفاده از انواع گوناگون هنری و ادبی؛ و به‌کارگیری شیوه‌های خلاق در فرآیند نگارش و سرودن.

۲-۲-۱۳. اصل توجه به رفتارهای اخلاقی، اجتماعی و تربیتی مناسب در نوجوانان: براساس این اصل، کتاب‌های درسی فارسی، مخاطبان را بر پایبندی به اصول اخلاقی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی تشویق می‌کنند و گرایش طبیعی دانش‌آموزان به خداوند و اولیای الهی را در روحیه آنان تقویت می‌کند (وازرث آموزش و پرورش، ۱۳۹۵: ۴۹). راهکارهای به‌کار گرفته شده شامل ارائه الگوهای دینی و جهانی، مقاوم‌سازی نوجوانان در برابر آسیب‌های اجتماعی، استفاده از امکانات تصویری، و توزیع مفاهیم مثبت مانند مشارکت، اعتمادبه‌نفس و مسئولیت‌پذیری در محتوای برنامه‌ها است.

۲-۲-۱۴. اصل توجه به نقش سازنده زن و مرد به‌طور مناسب و متناسب: در طراحی و اجرای برنامه‌های درسی، توجه به نقش و جایگاه هر دو جنس زن و مرد به‌طور مساوی اهمیت فراوانی دارد. بر همین اساس، راهکارهایی همچون معرفی چهره‌های برجسته زن و مرد؛ استفاده از آثار آن‌ها؛ توزیع متناسب تصاویر زن، مرد، دختر و پسر در تمام کتاب؛ و بهره‌مندی از نویسندگان، شاعران و معلمان زن و مرد در تهیه و اجرای این برنامه‌ها، به‌منظور تحقق این اصل مهم، مدنظر قرار گرفته است.

۲-۲-۱۵. اصل توجه به فرهنگ عمومی و ملی: به‌منظور توجه به اصل فرهنگ عمومی و ملی، ازجمله راهکارهای ذکرشده عبارتند از: استفاده از زبان فارسی معیار؛ معرفی فرهنگ‌های بومی و منطقه‌ای با تکیه بر فرهنگ ملی؛ ارائه تمرین‌هایی برای آشناسازی دانش‌آموزان با زبان و ادبیات و فرهنگ منطقه‌ای و محلی؛ و توجه به فرهنگ عمومی و ملی در کنار فرهنگ منطقه‌ای و بومی.

۲-۲-۱۶. اصل توجه به دانش‌های بشری در تعامل با زبان و ادبیات: به‌منظور توجه به اصل توجه به دانش‌های بشری در تعامل با زبان و ادبیات، ازجمله راهکارهای ذکرشده عبارتند از: در نظر گرفتن مباحثی پیرامون دانش‌های بشری و دانشمندان مرتبط با دانش ادبی؛ ارائه تمرین‌ها و فعالیت‌هایی در این زمینه؛ بهره‌گیری از فناوری آموزشی در جهت تقویت و تعمیق مفاهیم این اصل؛ و بهره‌گیری از نمونه‌هایی که نشان دهنده تعامل دانش و ادبیات باشد.

۲-۲-۱۷. اصل توجه کافی به تقویت و تعمیق حافظه شنیداری و دیداری: به‌منظور توجه کافی به تقویت و تعمیق حافظه شنیداری و دیداری در برنامه درسی، ازجمله راهکارهای ذکرشده عبارتند از: بهره‌گیری از تمرین‌های مناسب مانند مقایسه، خاطره‌گویی، شعرخوانی و حفظ شعر مورد علاقه؛ و تولید مواد کمک آموزشی مناسب.

۲-۲-۱۸. اصل توجه به ابزار وجود و بیان احساس دانش‌آموزان: به‌منظور توجه کافی به ابزار وجود و بیان احساس دانش‌آموزان، ازجمله راهکارهای ذکرشده عبارتند از: پیش‌بینی درس‌هایی از زبان دانش‌آموز برای طرح دیدگاه‌ها، عقاید و احساسات؛ پیش‌بینی فرصت‌هایی در کلاس، کتاب و راهنمای معلم؛ پیش‌بینی فعالیت‌هایی مانند بازی، نمایش، کار گروهی، روزنامه، روزنامه‌دیواری برای تحقق این هدف؛ و پیش‌بینی تمرین‌هایی برای نقد و اظهارنظر درباره فیلم و ...

۲-۲-۱۹. اصل همسویی مواد برنامه با علایق، سلیقه‌ها و نیازهای دانش‌آموزان: به‌منظور توجه کافی به همسویی مواد برنامه با علایق، سلیقه‌ها و نیازهای دانش‌آموزان، از جمله راهکارهای ذکرشده عبارتند از: انتخاب متون و داستان‌های جذاب و پرکشش؛ توجه کافی و لازم به دنیای نوجوان در کتاب درسی و مواد کمک آموزشی؛ توجه به هماهنگی تصاویر با دنیای ذهنی نوجوان؛ بهره‌گیری از الگوها، قهرمانان، اسطوره‌ها و شخصیت‌های محبوب نوجوان؛ و توجه به اصول روانشناسی نوجوان در تنظیم و سازماندهی محتوا.

۲-۲-۲۰. اصل تنوع در مواد برنامه: به‌منظور توجه کافی به اصل تنوع در مواد برنامه، از جمله راهکارهای مؤثر عبارتند از: بهره‌گیری از تمرین‌های تنوع‌زبانی، نگارشی، املائی و...؛ گنجاندن بخش‌های کوتاه و متنوع در درس؛ فصل‌بندی کتاب برای تنوع‌بخشی به کتاب؛ استفاده از تمامی امکانات فنی و هنری، فناوری آموزشی و کمک آموزشی؛ و ارائه فعالیت‌های گوناگون برای استفاده در کلاس از طریق راهنمای معلم، کتاب‌های روش تدریس و...

۲-۲-۲۱. اصل انطباق ارزشیابی از محتوا با مصوبات و آخرین یافته‌های حوزه سنجش و اندازه‌گیری: به‌منظور توجه کافی به اصل انطباق ارزشیابی از محتوا با مصوبات و آخرین یافته‌های حوزه سنجش و اندازه‌گیری، از جمله راهکارهای مؤثر عبارتند از: اعتباربخشی راهنمای برنامه درسی، کتاب درسی، راهنمای معلم، مواد آموزشی و فناوری آموزشی؛ پیش‌بینی برگه‌های سیاهه رفتار دانش‌آموز و معلم در مهارت‌های زبانی و ادبی؛ و ارزشیابی از تمام عناصر برنامه درسی.

۲-۲-۲۲. اصل استفاده از امکانات تصویری، گرافیکی، فنی و... برای تعمیق، تثبیت: در اجرای این اصل، بهره‌گیری از همکاران هنرمند صاحب سبک؛ و امتزاج هم‌خوانی و نقش تکمیلی تصاویر نسبت به متن، مورد توجه است.

۲-۲-۲۳. اصل استفاده از ادبیات دیگر ملل در کنار ادبیات فارسی همسو با رویکرد فرهنگی تربیتی: در اجرای این اصل، بهره‌گیری از نمونه‌های برجسته ادبیات جهان؛ بهره‌گیری از ترجمه‌های موفق و مترجمان معتبر؛ و بهره‌گیری متعادل از ادبیات کشورهای گوناگون (آسیا، آفریقا، امریکای لاتین و...) باید مورد توجه قرار گیرد (راهنمای معلم فارسی دوره اول متوسطه، ۱۳۹۶: ۱۲-۷).

۳. پیشینه پژوهش

درخصوص برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی، پژوهش‌های مختلفی انجام شده که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم با نتایج پژوهش حاضر در ارتباط هستند. در ادامه به برخی از پژوهش‌ها اشاره می‌شود: صابری (۱۴۰۲) در مقاله خود یادآور شده که چون شخصیت انسان در دوران کودکی شکل می‌گیرد، محتوای کتاب‌های درسی از اهمیت قابل‌توجهی برخوردار است و در این میان، آموزش چندفرهنگی مهم است و

باید در برنامه درسی گنجانده شود. این در حالی است که در برنامه درسی به این امر توجه چندانی نشده است. زلالی و رحمانی (۱۴۰۱) در پژوهش خود کوشیده‌اند میزان انطباق کتاب درسی ادبیات فارسی را با برنامه درسی مورد ارزیابی قرار دهند. نتایج پژوهش آنها حاکی از آن است که در تمرین‌های این کتاب، ترجمه بیش‌ترین میزان انطباق را با برنامه درسی دارد و بعد از آن، قواعد، واژه‌شناسی، درک مطلب، پرسش و پاسخ‌های کوتاه در مرتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند و در مجموع، پنجاه تمرین منطبق با اهداف برنامه درسی نیستند. پژوهش دارابی (۱۴۰۰) در تحلیل و بررسی محتوای مذهبی کتاب‌های فارسی دوره دوم دبیرستان نشان داد از میان ۵ کتاب ادبیات تحلیل‌شده، کتاب فارسی سوم دبیرستان دربرگیرنده بیشترین مضامین مذهبی بوده و کتاب علوم و فنون ادبی ۲، کمترین محتوای دینی را دارد. نتایج پژوهش عالی‌زاده و همکاران (۱۳۹۹) نشان داد کتاب‌های ادبیات فارسی دوره دوم متوسطه، اغلب برپایه نثر تنظیم شده‌اند. همچنین، اشعار گزیده‌شده در این کتاب‌ها بیشتر به ادبیات حماسی، میهنی، پایداری و انقلابی اختصاص دارند. متأسفانه، به دلیل نبود توزیع متناسب در انواع ادبی، سبک‌های شعری، قالب‌های شعری و وزن‌ها، این مجموعه‌ها چهره کامل و درستی از شعر فارسی را به مخاطب ارائه نمی‌دهند. علاوه بر این، انتخاب شاعران و آثار مطرح‌شده نیز از نقدهایی قابل بررسی برخوردار است. بر این اساس، پژوهش‌های صورت‌گرفته بر ضرورت بازنگری و اصلاح کتاب‌های درسی مورد مطالعه تأکید دارند.

دستور آموزشی، بخش مهمی از آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان است. در همین راستا نتایج پژوهش رئیسی‌مبارکه (۱۳۹۹) در ارزیابی و نقد محتوای دستوری کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی برپایه رویکرد دستور آموزشی، مشخص شد که قواعد دستور آموزشی در این مجموعه به‌نحو مطلوبی بازتاب نیافته‌اند و نیازمند بازنگری و اصلاحات اساسی است.

براساس حرفتی‌سبحانی و پیری (۱۳۹۶) تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی نشان داد در کتاب‌های درسی، شاخص‌های نهادینه از میزان توجه کمتری برخوردار بوده و شاخص‌های عینیت از اهمیت شایان توجهی برخوردار بودند؛ این پژوهش نشان می‌دهد که مؤلفه تجسم‌یافته که بایستی بیش‌ترین پیوند را با درس فارسی داشته باشد، در کتاب‌های فارسی، بسیار کم‌رنگ است. نتایج پژوهش پناهی‌توانا و معروفی (۱۳۹۵) در تحلیل محتوای کتاب‌های درسی ادبیات فارسی دوره متوسطه براساس جایگاه مؤلفه‌های هویت فرهنگی نشان داد که میزان تأکید بر این مؤلفه‌ها یکسان نبوده است. براساس نتایج تحلیل محتوا، بیشترین میزان تأکید به‌ترتیب بر مؤلفه‌های «مفاخر ادبی» و «آثار ماندگار و اسامی ایران» و کمترین میزان تأکید به‌ترتیب بر مؤلفه‌های «خرده‌فرهنگ‌ها» و «افتخارات ملی و مذهبی» شده است. همچنین، «مؤلفه‌های تاریخی» و «اسطوره‌ها» در جایگاه متوسط قرار دارند، به‌گونه‌ای که مؤلفه‌های مفاخر ادبی به‌تهدایی حدود ۴۷ درصد و مؤلفه‌های خرده فرهنگ‌ها کمتر از یک درصد از این تأکید را به خود اختصاص داده‌اند.

آموزش چندفرهنگی در کتاب‌های درسی، به‌عنوان یکی از ضرورت‌های مهم تعلیمی و تربیتی در عصر حاضر، درصدد ایجاد تعامل، تفاهم و تبادل بین فرهنگی است. پژوهش عبدلی سلطان احمدی و همکاران (۱۳۹۵) نشان می‌دهد که از مجموع ۴۱۱۲ واحد ضبط شمارش شده در کتاب‌های درسی ادبیات فارسی دوره اول متوسطه و ابتدایی، تنها ۳۷۵ مورد فراوانی (کمتر از ۹ درصد) به مفاهیم و مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی اختصاص دارد. از این میزان، بیشترین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت به مؤلفه‌های انعکاس تنوع قومی، مذهبی و محیطی و تحکیم وحدت و همبستگی ملی و تقریب مذاهب تعلق داشته و کمترین میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت به بعد توزیع برابر منابع و فرصت‌های تعلیمی و تربیتی اختصاص یافته است.

مهنام و همکاران (۱۴۰۰) نیز در پژوهش خود سعی کرده‌اند با ارائه الگوی برنامه درسی دوره اول متوسطه، با تکیه بر اندیشه انتقادی، راه جدیدی برای یادگیری دانش‌آموزان ارائه دهند. در این پژوهش، تنظیم محتوا به‌صورت سؤال‌برانگیز، مسئله‌محور، ساختارمند، مرتبط با زندگی واقعی و دانش‌آموزمحور بودن، مورد توجه قرار گرفته است.

شعاعی (۱۳۹۲) در پژوهش خود به تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره متوسطه از لحاظ انطباق با اهداف برنامه درسی، پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد مقوله‌های ادبی مثل متون حماسی و غنایی بیشترین بسامد را در این کتاب‌ها دارند و کمترین بسامد متعلق به مقوله سیر تحول و تطور ادبیات فارسی است. در پژوهشی، معروفی و پناهی توانا (۱۳۹۲) به بررسی میزان تأکید کتاب‌های درسی ادبیات فارسی بر مؤلفه‌های هویت ملی از دیدگاه دبیران دوره متوسطه پرداختند. نتایج نشان داد که از دیدگاه دبیران، میزان تأکید بر مؤلفه‌های هویت ملی در این کتاب‌ها در حد پایینی ارزیابی شده است.

نتایج پژوهش یزدانی و حسینی (۱۳۹۰) در بررسی میزان انطباق اهداف راهنمای برنامه‌های درسی مختلف تحصیلی (ابتدایی و راهنمایی) با اهداف مصوب شورای عالی آموزش و پرورش، نتایج نشان داد توجه متعادلی به حیطه‌های سه‌گانه یادگیری نشده و اهداف تدوین شده، بیشتر در حوزه شناختی و مهارتی است.

براساس نتایج پژوهش عقیلی، یارمحمدیان و سعادت‌مند (۱۳۸۸) در ارزشیابی محتوای کتاب زبان فارسی پایه اول متوسطه از نظر دبیران شهرستان مبارکه در اصفهان، زمان تعیین شده برای تدریس، تناسب فعالیت‌ها و خودآزمایی‌های کتاب با متن کتاب، کمتر از حد متوسط است. همچنین در تدوین محتوای کتاب به توان ذهنی و فکری فراگیران، میزان تقویت خودارزیابی دانش‌آموزان، نیازهای روزمره دانش‌آموزان و ارتباط عمودی مطالب کتاب، کمتر از سطح متوسط، توجه شده است.

نتایج اغلب پژوهش‌های ذکر شده که در حوزه آموزش زبان و ادبیات فارسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی فارسی متوسطه انجام شده‌اند، حاکی از وجود ضعف‌هایی در برنامه درسی آموزش زبان

فارسی است. در بین پژوهش‌های ذکر شده، پژوهشی در حوزه تطبیق برنامه درسی ادبیات فارسی بر اساس اصول حاکم بر برنامه درسی فارسی اول متوسطه یافت نشد؛ بنابراین پژوهش حاضر موضوع جدیدی است که می‌تواند مورد استفاده معلمان، مؤلفان و برنامه‌ریزان درسی قرار گیرد.

۴. روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش: در این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. «تحلیل محتوا یک روش پژوهش منظم برای توصیف عینی و کمی محتوای کتاب‌ها و متون برنامه درسی و یا مقایسه پیام‌ها و ساختار محتوا با اهداف برنامه درسی است.» (یارمحمدیان، ۱۳۷۷: ۱۵۰).

جامعه آماری تحقیق: جامعه آماری شامل کتاب‌های درسی فارسی دوره اول متوسطه است. در این کتاب‌ها واحدهای مورد بررسی شامل متن کتاب‌ها، اشعار، تصاویر، فعالیت‌ها، تمرین‌ها و خودآزمایی‌ها است که در کتاب هفتم، ۳۳ واحد، در کتاب هشتم، ۳۴ واحد و در کتاب نهم، ۳۵ واحد، مورد بررسی قرار گرفت. روش گردآوری داده‌ها: در این پژوهش به منظور گردآوری داده‌ها از بررسی اسناد و مدارک استفاده شده است. اسناد و مدارک مورد استفاده در این پژوهش، کتاب‌های درسی فارسی اول تا سوم دوره اول متوسطه بوده است که با استفاده از روش کدگذاری، مورد بررسی قرار گرفته‌اند و داده‌ها از آنها گردآوری شده‌اند. ابزار گردآوری داده‌ها: در این پژوهش به منظور گردآوری داده‌ها از یک راهنمای کدگذاری استفاده شد. در این راهنمای کدگذاری، اصول ۲۳ گانه همراه با کد و راهبردهای عملیاتی‌سازی هر اصل، مورد توجه قرار گرفت. ابتدا کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه بر اساس این راهنمای کدگذاری شدند؛ سپس برای هر کتاب، جدول‌هایی در بخش تحلیل متن، تصاویر، اشعار، فعالیت‌ها، و تمرین‌ها و پرسش‌ها تهیه شد و کدها در داخل جداول قرار داده شدند.

روش تجزیه و تحلیل: محتوای کتاب‌های درسی دوره اول متوسطه شامل متون، اشعار، فعالیت‌ها و تمرین‌ها و خودآزمایی‌هاست. واحد تحلیل نیز شامل متن درس‌ها، اشعار، فعالیت‌ها، تمرین‌ها و خودآزمایی‌ها بود. تحلیل محتوا در دو بخش کمی و کیفی انجام گرفت. در بخش کیفی ابتدا از طریق روش تحلیل محتوا، متون، اشعار، تصاویر، فعالیت‌ها، تمرین‌ها و خودآزمایی‌ها بر اساس اصول برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی، کدگذاری باز شدند و به هر یک از آنها متناسب با واحد تحلیل، کدهایی اختصاص یافت. بعد از کدگذاری باز، کدهای مشابه با توجه به اصول برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی، طبقه‌بندی شدند. بعد از شناسایی انطباق محتوا در بخش‌های مختلف با اصول حاکم بر برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی، در بخش کمی، میزان انطباق محتوا با اصول برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی، بررسی و استخراج شدند. برای تحلیل داده‌ها در این بخش از شاخص‌های آمار توصیفی (فراوانی و درصد) استفاده شد.

مراحل اجرای پژوهش: ۱. کدگذاری باز و محوری متون، اشعار، تصاویر، فعالیت‌ها، تمرین‌ها و خودآزمایی‌های کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه براساس اصول برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی؛ ۲. کدگذاری مجدد توسط کدگذار دوم و تعیین توافق بین کدگذاران؛ ۳. استخراج داده‌های کمی و کیفی از متون، اشعار، تصاویر، فعالیت‌ها، تمرین‌ها و خودآزمایی‌های کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه؛ و ۵. تحلیل داده‌های کمی و کیفی و تحلیل و تفسیر یافته‌ها.

اعتبار و پایایی: برای بررسی اعتبار از نظر متخصصان استفاده شد و اختصاص کدها به واحدهای تحلیل، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. متخصصان، اعتبار کدها به واحد تحلیل را مورد تأیید قرار دادند. به منظور بررسی پایایی، کدگذاری توسط دو نفر انجام گرفت و در نهایت، درصد توافق بین کدگذاران محاسبه شد. برای سنجش پایایی کدگذاری از روش توافق موضوعی بهره گرفته شد. میزان درصد توافق درون موضوعی دو کدگذار (۶۰ درصد یا بیشتر) در هر مورد موضوعی که به عنوان شاخص پایایی تحلیل به کار می‌رود با استفاده از فرمول زیر محاسبه می‌شود (Roulston et al., 2010). توافق درون موضوعی بین دو کدگذار با استفاده از فرمول زیر محاسبه شد. نتایج در جدول ۱ ارائه شده است. میزان ضریب توافق بالای ۶۰ درصد مطلوب است.

$$\%100 * \frac{\text{تعداد توافقات} * 2}{\text{تعداد کل کدها}} = \text{درصد توافق درون موضوعی}$$

جدول ۱. ضریب توافق بین دو کدگذار					
ردیف	کتاب‌های درسی فارسی دوره اول متوسطه	تعداد کل داده‌ها	تعداد توافقات	تعداد عدم توافقات	درصد توافق
۱	کتاب فارسی پایه هفتم دوره اول متوسطه	۷۸۰	۳۲۲	۴۸	۸۲.۵۶٪
۲	کتاب فارسی پایه هشتم دوره اول متوسطه	۷۷۵	۳۱۴	۴۵	۸۱٪
۳	کتاب فارسی پایه نهم دوره اول متوسطه	۸۸۳	۳۴۲	۵۴	۷۷٪

براساس جدول ۱، ضریب توافق بین دو کدگذار در سه پایه، بالاتر از ۶۰ درصد است، بنابراین ضریب توافق، مطلوب است.

۵. یافته‌ها

سؤال ۱. محتوای کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه با کدام یک از اصول حاکم بر برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی و به چه میزان انطباق دارند؟

○ جدول ۲. میزان انطباق محتوای کتاب فارسی دوره اول متوسطه با اصول حاکم بر برنامه

درسی زبان و ادبیات فارسی

ردیف	اصل	کد	پایه هفتم		پایه هشتم		پایه نهم	
			فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱	اصل توجه به مبانی فرهنگی و آموزه‌های تربیتی	۱	۲۶	۷۸	۲۰	۵۹	۳۰	۸۵
۲	اصل توجه به جنبه‌های کاربردی و مهارتی زبان و ادبیات	۲	۲۲	۶۷	۱۶	۴۷	۱۲	۴۲
۳	اصل استفاده از زبان و بیان ساده و صمیمی ...	۳	۱۸	۵۴	۱۶	۴۷	۱۲	۴۲
۴	اصل توجه کافی به حوزه‌های زبان فارسی	۴	۱۵	۴۵	۱۵	۴۴	۱۸	۵۱
۵	اصل توجه به سیرآموزش از ساده به تکامل یافته ...	۵	۱۸	۵۴	۹	۲۶	۱۶	۴۵
۶	اصل توجه به تازه‌ترین یافته‌ها و نظریه‌های زبان‌شناسی و ادبیات نوجوان	۶	۸	۲۴	۴	۱۲	۶	۱۷
۷	اصل توجه به انواع خط‌ها	۷	۲۶	۷۸	۲۵	۷۳	۲۶	۷۴
۸	اصل توجه به رسم‌الخط ...	۸	۲۲	۶۷	۲۵	۷۳	۲۵	۷۱
۹	اصل توجه به تقویت مهارت‌های زندگی در نوجوانان	۹	۷	۲۱	۱۰	۲۹	۱۶	۴۵
۱۰	اصل توجه به تقویت روحیه مطالعه و کتابخوانی	۱۰	۶	۱۸	۲	۶	۱۰	۲۸
۱۱	اصل توجه به آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی	۱۱	۲۶	۷۸	۱۷	۵۰	۱۲	۴۲
۱۲	اصل توجه به تقویت و پرورش خلاقیت، ذوق ادبی و پژوهشگری ...	۱۲	۱۲	۳۶	۱۳	۳۸	۱۷	۴۸
۱۳	اصل توجه به رفتارهای اخلاقی، اجتماعی و تربیتی مناسب در نوجوانان	۱۳	۱۴	۴۲	۱۵	۴۴	۱۹	۵۴
۱۴	اصل توجه به نقش سازنده زن و مرد به‌طور مناسب و متناسب	۱۴	۱۳	۳۹	۶	۱۸	۶	۱۷
۱۵	اصل توجه به فرهنگ عمومی و ملی	۱۵	۵	۱۵	۱۵	۴۴	۱۰	۲۸
۱۶	اصل توجه به دانش‌های بشری در تعامل با زبان و ادبیات	۱۶	۵	۱۵	۶	۱۸	۴	۱۱
۱۷	اصل توجه کافی به تقویت و تعمیق حافظه شنیداری و دیداری	۱۷	۵	۱۵	۲۱	۶۲	۲۷	۷۷
۱۸	اصل توجه به ابزار وجود و بیان احساس دانش‌آموزان	۱۸	۴	۱۲	۱۰	۲۹	۶	۱۷
۱۹	اصل همسویی مواد برنامه باید با علائق، سلیقه‌ها و نیازهای دانش‌آموزان	۱۹	۱۶	۴۸	۱۶	۴۷	۹	۲۶
۲۰	اصل تنوع در مواد برنامه	۲۰	۱۸	۵۴	۱۷	۵۰	۱۵	۴۳
۲۱	اصل انطباق ارزشیابی از محتوا با مصوبات و آخرین یافته‌های سنجش ...	۲۱	۱۴	۴۲	۱۶	۴۷	۲۲	۶۳

۲۲	اصل استفاده از امکانات تصویری، گرافیکی، فنی و ...	۲۲	۲۰	۶۰	۱۸	۵۲	۲۰	۵۷
۲۳	اصل استفاده از ادبیات دیگر ملل در کنار ادبیات فارسی ...	۲۳	۲	۶	۲	۶	۴	۱۱
	تعداد واحدهای مورد بررسی در پایه هفتم: ۳۳	۹۶۸		۹۶۸		۹۲۱		۹۹۴
	تعداد واحدهای مورد بررسی در پایه هشتم: ۳۴							
	تعداد واحدهای مورد بررسی در پایه نهم: ۳۵	۴۲٪		۴۲٪		۴۰٪		۴۳٪

بر اساس یافته‌های جدول ۲، به طور میانگین، میزان انطباق محتوای کتاب فارسی پایه هفتم دوره اول متوسطه با اصول حاکم بر برنامه درسی ادبیات فارسی دوره اول متوسطه به میزان ۴۲ درصد، محاسبه شده است. نتایج نشان داد بیشترین انطباق محتوای کتاب فارسی پایه هفتم با اصل توجه به مبانی فرهنگی و آموزه‌های تربیتی؛ اصل توجه به انواع خط‌ها؛ و اصل توجه به آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی است و کمترین میزان توجه به اصل استفاده از ادبیات دیگر ملل در کنار ادبیات فارسی همسو با رویکرد فرهنگی تربیتی است. فراوانی و درصد توجه به هر اصل در کتاب فارسی هفتم، در جدول ۲ نشان داده شده است.

همچنین به طور میانگین، میزان انطباق محتوای کتاب فارسی پایه هشتم دوره اول متوسطه با اصول حاکم بر برنامه درسی ادبیات فارسی دوره اول متوسطه به میزان ۴۰ درصد، محاسبه شده است. نتایج نشان داد بیشترین انطباق محتوای کتاب فارسی پایه هشتم با اصل توجه به انواع خط‌ها و اصل توجه به رسم الخط بر اساس آخرین مصوبات شیوه‌نامه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و کمترین میزان توجه به اصل توجه به تقویت روحیه مطالعه و کتابخوانی و اصل استفاده از ادبیات دیگر ملل در کنار ادبیات فارسی همسو با رویکرد فرهنگی تربیتی است. فراوانی و درصد توجه به هر اصل در کتاب فارسی هشتم، در جدول ۲ نشان داده شده است.

بر اساس یافته‌های جدول ۲، به طور میانگین، میزان انطباق محتوای کتاب فارسی پایه نهم دوره اول متوسطه با اصول حاکم بر برنامه درسی ادبیات فارسی دوره اول متوسطه به میزان ۴۳ درصد، محاسبه شده است. نتایج نشان داد بیشترین انطباق محتوای کتاب فارسی پایه نهم با اصل توجه به مبانی فرهنگی و آموزه‌های تربیتی و کمترین میزان توجه به اصل توجه به دانش‌های بشری در تعامل با زبان و ادبیات؛ و اصل استفاده از ادبیات دیگر ملل در کنار ادبیات فارسی همسو با رویکرد فرهنگی تربیتی است. فراوانی و درصد توجه به هر اصل در کتاب فارسی نهم، در جدول ۲ نشان داده شده است.

سؤال ۲. مقایسه میزان توجه به اصول ۲۳ گانه برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی در سه پایه هفتم، هشتم و نهم به چه صورت است؟

○ جدول ۳ جدول کیفی مقایسه میزان توجه به اصول حاکم بر برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی در سه پایه هفتم، هشتم و نهم دوره اول متوسطه						
ردیف	اصل	هفتم	هشتم	نهم		
۱	اصل توجه به مبانی فرهنگی و آموزه‌های تربیتی	۷۸	مطلوب	۵۹	خوب	۸۵ بسیارمطلوب
۲	اصل توجه به جنبه‌های کاربردی و مهارتی زبان و ادبیات	۶۷	مطلوب	۴۷	خوب	۴۲ خوب
۳	اصل استفاده از زبان و بیان ساده و صمیمی ...	۵۴	خوب	۴۷	خوب	۴۲ خوب
۴	اصل توجه کافی به حوزه‌های زبان فارسی	۴۵	خوب	۴۴	خوب	۵۱ خوب
۵	اصل توجه به سیرآموزش از ساده به تکامل یافته ...	۵۴	خوب	۲۶	متوسط	۴۵ خوب
۶	اصل توجه به تازه‌ترین یافته‌ها و نظریه‌های زبان شناسی و ادبیات نوجوان	۲۴	متوسط	۱۲	ضعیف	۱۷ ضعیف
۷	اصل توجه به انواع خطها	۷۸	مطلوب	۷۳	مطلوب	۷۴ مطلوب
۸	اصل توجه به رسم الخط ...	۶۷	مطلوب	۷۳	مطلوب	۷۱ مطلوب
۹	اصل توجه به تقویت مهارت‌های زندگی در نوجوانان	۲۱	متوسط	۲۹	متوسط	۴۵ خوب
۱۰	اصل توجه به تقویت روحیه مطالعه و کتابخوانی	۱۸	ضعیف	۶	ضعیف	۲۸ متوسط
۱۱	اصل توجه به آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی	۷۸	مطلوب	۵۰	خوب	۴۲ خوب
۱۲	اصل توجه به تقویت و پرورش خلاقیت، ذوق ادبی و پژوهشگری ...	۳۶	متوسط	۳۸	متوسط	۴۸ خوب
۱۳	اصل توجه به رفتارهای اخلاقی، اجتماعی و تربیتی مناسب در نوجوانان	۴۲	خوب	۴۴	خوب	۵۴ خوب
۱۴	اصل توجه به نقش سازنده زن و مرد به‌طور مناسب و متناسب	۳۹	متوسط	۱۸	ضعیف	۱۷ ضعیف
۱۵	اصل توجه به فرهنگ عمومی و ملی	۱۵	ضعیف	۴۴	خوب	۲۸ متوسط
۱۶	اصل توجه به دانش‌های بشری در تعامل با زبان و ادبیات	۱۵	ضعیف	۱۸	ضعیف	۱۱ ضعیف
۱۷	اصل توجه کافی به تقویت و تعمیق حافظه شنیداری و دیداری	۱۵	ضعیف	۶۲	مطلوب	۷۷ مطلوب
۱۸	اصل توجه به ابزار وجود و بیان احساس دانش‌آموزان	۱۲	ضعیف	۲۹	متوسط	۱۷ ضعیف
۱۹	اصل همسویی مواد برنامه باید با علائق، سلیقه‌ها و نیازهای دانش‌آموزان	۴۸	خوب	۴۷	خوب	۲۶ متوسط
۲۰	اصل تنوع در مواد برنامه	۵۴	خوب	۵۰	خوب	۴۳ خوب
۲۱	اصل انطباق ارزشیابی از محتوا با مصوبات و آخرین یافته‌های سنجش ...	۴۲	خوب	۴۷	خوب	۶۳ مطلوب
۲۲	اصل استفاده از امکانات تصویری، گرافیکی، فنی و ...	۶۰	مطلوب	۵۲	خوب	۵۷ خوب
۲۳	اصل استفاده از ادبیات دیگر ملل در کنار ادبیات فارسی ...	۶	ضعیف	۶	ضعیف	۱۱ ضعیف

به‌طور کلی اگر معیار مطلوب میزان توجه به اصول را ۶۰ درصد در نظر بگیریم، می‌توان میزان رعایت اصول در سه کتاب را به چند دسته تقسیم کرد: بین ۸۰ تا ۱۰۰ را بسیار مطلوب؛ ۶۰ تا ۸۰ را مطلوب؛ ۴۰ تا ۶۰ را خوب؛ ۲۰ تا ۴۰ را متوسط و ۰ تا ۲۰ را ضعیف در نظر می‌گیریم. در جدول ۳، میزان توجه به اصول حاکم بر برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی در سه پایه هفتم، هشتم و نهم دوره اول متوسطه به‌صورت کمی و کیفی مقایسه شده است. به‌طور کلی در مجموع می‌توان گفت در پایه هفتم، میزان توجه به ۶ اصل، مطلوب؛ ۷ اصل، خوب؛ ۴ اصل، متوسط و ۶ اصل، ضعیف ارزیابی شده است. در پایه هشتم میزان توجه به ۳ اصل، مطلوب؛ ۱۱ اصل، خوب؛ ۴ اصل، متوسط و ۵ اصل، ضعیف ارزیابی شده است. در پایه نهم، میزان توجه به ۱ اصل، بسیار مطلوب؛ ۴ اصل، مطلوب؛ ۱۰ اصل، خوب؛ ۳ اصل، متوسط؛ و ۵ اصل، ضعیف ارزیابی شده است.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

در این بخش براساس هر اصل، نتایج یافته‌ها مورد بحث قرار می‌گیرند:

اصل ۱: توجه به مبانی فرهنگی و آموزه‌های تربیتی: نتایج یافته‌ها نشان داد اصل توجه به مبانی فرهنگی و آموزه‌های تربیتی در پایه هفتم، مطلوب؛ در پایه هشتم، خوب و در پایه نهم، بسیار مطلوب است. «امروزه یکی از مقاصد مهم آموزش و پرورش، آموزش متکی بر رویکرد فرهنگی - تربیتی است.» (ذوالقدری و دیگران، ۱۴۰۰: ۵۲). به‌طور نمونه در درس «ستایش» فارسی هفتم، رویکرد دینی - اسلامی به‌طور کامل، واضح است. در درس «به نام خدایی که جان آفرید» فارسی هشتم نیز می‌توان رویکردهای فرهنگی و تربیتی را مطابق برنامه درسی مشاهده کرد. درس «پیش از این‌ها...» خدامحوری محتوای اصلی درس است. بیشتر متون دروس فارسی نهم نیز در راستای ترویج اندیشه‌ها و تمایلات دینی - اسلامی است.

اصل ۲: توجه به جنبه‌های کاربردی و مهارتی زبان و ادبیات: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل ۲ در پایه هفتم، مطلوب؛ در پایه هشتم و نهم، خوب است. در دروس کتاب فارسی، آشنایی با ساختار زبان فارسی معیار مورد توجه است. از ویژگی‌های زبان معیار می‌توان به ساده‌گرایی، محتواگرایی، دوری از محاوره گفتاری، پرهیز از کهنه‌گرایی، دوری از گویش، و... اشاره کرد (شهدادی، ۱۳۴۸: ۷۵-۶۳). در زبان معیار، خبری از زبان محاوره نیست. در متون درس فارسی هفتم هم نمی‌توان بین گفت‌وگوها نشانی از زبان محاوره‌ای پیدا کرد. در کتاب فارسی هشتم، نیز ساده‌نویسی رعایت شده است. در تمام متون درسی فارسی هشتم، به غیر آثاری که از گذشته ادبیات آورده شده‌اند، نشانی از استعمال لغات، واژگان و ترکیبات و اصطلاحات کهن زبان فارسی مشاهده نمی‌شود.

اصل ۳: استفاده از زبان و بیان ساده و صمیمی و متناسب با ذهن و زبان دانش‌آموزان: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل استفاده از زبان و بیان ساده و صمیمی و متناسب با ذهن و زبان دانش‌آموزان

در هر سه پایه، خوب است. بسیاری از متون فارسی متناسب با سن نوجوانان و بنابر مقتضیات سنی آنان نوشته شده است. نویسندگان زبان آن متون را ساده، صمیمی و متناسب با ذهن و زبان دانش‌آموزان انتخاب کرده‌اند. استفاده از متن‌های ساده ادبی از گذشته از دیگر اصول برنامه‌دستی برای آموزش زبان فارسی ساده و صمیمی برای دانش‌آموزان است که در دروس فارسی هفتم قابل مشاهده است. علاوه بر موارد فوق، استفاده از واژگان و اصطلاحاتی که لحنی از صمیمیت در آن‌ها وجود دارد، سبب جذاب شدن محتوا برای دانش‌آموزان می‌شود. در متن کتاب فارسی نهم، به غیر از متونی که از ادبیات کهن آورده شده‌اند، زبان متن، ساده و صمیمی است. در کتاب فارسی نهم، زبان محاوره، بسیار کم است. به غیر از متونی که از ادبیات کلاسیک ایران انتخاب شده‌اند، همه متن‌های کتاب فارسی نهم، عاری از واژگان، ترکیبات و اصطلاحات کهن فارسی است.

اصل ۴: توجه کافی به حوزه‌های زبان فارسی: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل توجه کافی به حوزه‌های زبان فارسی در هر سه پایه، خوب است. در کتاب فارسی هفتم، این مورد، مختص تمرین و متن قواعد است. گاهی فعالیت‌ها و پرسش‌ها نیز در راستای آموزش آواها، معانی و ویژگی‌های دستوری زبان فارسی برای فراگیران است. در فعالیت نوشتاری کتاب معمولاً ویژگی‌های دستوری مورد توجه قرار گرفته است. تمرین‌ها و قواعد کتاب فارسی نهم نیز به حوزه‌های مهم زبان فارسی اعم از آواشناسی، معناشناسی و دستور پرداخته‌اند.

اصل ۵: توجه به سیر آموزش از ساده به تکامل یافته و از زبان طبیعی به زبان معیار: اصل توجه به سیر آموزش از ساده به تکامل یافته و از زبان طبیعی به زبان معیار. در پایه هفتم و نهم، خوب است ولی در پایه هشتم، متوسط است. تعمق در قواعد درس‌های فارسی هفتم نشان می‌دهد که قواعد از سادگی به سوی پیچیدگی در حرکت است و در تمامی دروس به‌استثنای چند مورد، این جریان، ادامه دارد. با مدنظر قرار دادن قواعد و فعالیت‌ها، می‌توان خط سیر آموزش روبه‌رشد را مشاهده کرد.

اصل ۶: توجه به تازه‌ترین یافته‌ها و نظریه‌های حوزه زبان شناسی و ادبیات نوجوان: میزان توجه به تازه‌ترین یافته‌ها و نظریه‌های حوزه زبان شناسی و ادبیات نوجوان در پایه نهم، متوسط ولی در پایه هشتم و نهم، ضعیف است. بر این اساس لازم است در پایه نهم، به این اصل، توجه جدی شود.

اصل ۷: توجه به انواع خط‌ها: میزان توجه به اصل توجه به انواع خط‌ها در هر سه پایه، مطلوب است. پیش‌تر ذکر شد که بنابر اصول برنامه‌دستی، کتاب‌های درسی موظفند از سه نوع خط تحریری، نسخ و نستعلیق در متن کتاب استفاده کنند. نوع خط به‌کاررفته در کتاب‌های فارسی به‌ویژه فارسی هشتم بر مبنای برنامه‌دستی تنظیم شده است.

اصل ۸: توجه به رسم الخط بر اساس آخرین مصوبات شیوه‌نامه: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به رسم الخط بر اساس آخرین مصوبات شیوه‌نامه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی در هر سه پایه،

مطلوب است. بررسی‌ها نشان داد قواعد مربوط به رسم‌النخط فارسی در کتاب‌های درسی هر سه پایه به نسبت مطلوب رعایت شده است. اکثر واژگان، ترکیبات و اصطلاحات هر سه کتاب، طبق شیوه‌نامه نوشته شده است.

اصل ۹: توجه به تقویت مهارت‌های زندگی در نوجوانان: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل تقویت مهارت‌های زندگی در نوجوانان در پایه هفتم و هشتم، متوسط است، ولی در پایه نهم خوب است. از بین دروس فارسی پایه هفتم، تعداد کمی از دروس به مهارت‌های زندگی پرداخته اند که در آن دروس نیز توجه کافی و کامل به مهارت‌ها دیده نمی‌شود. فارسی نهم نسبت به دو پایه پیشین، توجه بیشتری به مهارت‌های مورد نیاز دانش‌آموزان دارد.

اصل ۱۰: توجه به تقویت روحیه مطالعه و کتابخوانی: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل تقویت روحیه مطالعه و کتابخوانی در پایه هفتم و هشتم، ضعیف و در پایه نهم، متوسط است. یکی از اصول برنامه درسی ادبیات، ترغیب دانش‌آموزان به مطالعه و کتابخوانی است. در فارسی هفتم، از بین سی‌وسه متن (اعم از شعر و نثر) تعداد اندکی از دروس در محتوای خود، ترغیب نسبت به کتابخوانی و مطالعه را دارا هستند. البته این تشویق و ترغیب نیز بسیار کم‌رنگ است. در کتاب فارسی هشتم، فقط دو درس «نوجوان باهوش» و «شوق آموختن» به این اصل پرداخته است. کتاب فارسی نهم به نسبت بهتری به این اصل پرداخته است.

اصل ۱۱: توجه به آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی در پایه هفتم، مطلوب است و در پایه‌های هشتم و نهم، خوب است. در کتاب فارسی هفتم، در یازده درس، نکات اخلاقی، ارزشی و شناختی مورد توجه قرار گرفته است. بیان نکات اخلاقی به‌طور برجسته، میزان انطباق محتوای این دروس برنامه درسی را نشان می‌دهد. برخی از نکات اخلاقی، ارزشی و شناختی مطرح‌شده در کتاب فارسی هفتم عبارتند از: دینداری، مهرورزی با دیگران، پرهیز از عیب‌جویی، عشق به طبیعت، یاری به دیگران، میهن‌دوستی و ...

اصل ۱۲: توجه به تقویت و پرورش خلاقیت، ذوق ادبی و روحیه پژوهش‌گری

نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل تقویت و پرورش خلاقیت، ذوق ادبی و روحیه پژوهش‌گری نوجوانان در پایه هفتم و هشتم متوسط و در پایه نهم خوب است. نویسندگان و تدوین‌کنندگان کتاب فارسی هفتم در راستای تطبیق محتوای دروس کتاب با برنامه درسی آموزش و پژوهش، در تعداد کمی از دروس، به‌طور غیرمستقیم سعی در پرورش خلاقیت و ذوق ادبی دانش‌آموزان دارند.

اصل ۱۳: توجه به رفتارهای اخلاقی، اجتماعی و تربیتی مناسب در نوجوانان: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به رفتارهای اخلاقی، اجتماعی و تربیتی مناسب در نوجوانان در هر سه پایه خوب است. برخی از دروس فارسی هفتم، مخاطب نوجوان خود را مدنظر قرار داده و مباحث مربوط به آنان را وارد

عرصه شعر کرده است. در کتاب فارسی نهم به طرح الگوهای متعالی دینی، ملی و جهانی پرداخته: خواجه نصیرالدین طوسی به‌عنوان الگویی ملی و جهانی در یکی از دروس کتاب فارسی نهم معرفی شده است. اصل ۱۴: توجه به نقش سازنده مرد و زن به‌طور مناسب و متناسب: میزان توجه به نقش سازنده زن و مرد به‌طور مناسب و متناسب در پایه هفتم، متوسط و در پایه هشتم و نهم، ضعیف است. به‌طور کلی در بخش متن و تصاویر و تمرین‌ها خصوصاً در پایه هشتم و نهم به این اصل، توجه جدی نشده است.

اصل ۱۵: توجه به فرهنگ عمومی و ملی در کنار فرهنگ منطقه‌ای و بومی: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل توجه به فرهنگ عمومی و ملی در پایه هفتم، ضعیف، پایه هشتم، خوب و پایه نهم متوسط است.

اصل ۱۶: توجه به دانش‌های بشری در تعامل با زبان و ادبیات: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل توجه به دانش‌های بشری در تعامل با زبان و ادبیات در هر سه پایه، ضعیف است و در تعداد بسیار کمی از دروس به این اصل پرداخته است.

اصل ۱۷: توجه کافی به تقویت و تعمیق حافظه شنیداری و دیداری: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل توجه کافی به تقویت و تعمیق حافظه شنیداری و دیداری در پایه هفتم، ضعیف، ولی در پایه هشتم و نهم، مطلوب است.

اصل ۱۸: توجه به ابراز وجود و بیان احساس دانش‌آموزان: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل ابراز وجود و بیان احساس دانش‌آموزان در پایه هفتم و نهم، ضعیف، ولی در پایه هشتم، متوسط است. با توجه به اینکه در کتاب فارسی هشتم، درس پنجم و پانزدهم، اختصاص به درس آزاد دارد، دانش‌آموزان در این دروس می‌توانند آزادانه از احساسات و تفکرات خود سخن بگویند (آذرخبین و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۸).

اصل ۱۹: همسویی مواد برنامه باید با علایق، سلیقه‌ها و نیازهای دانش‌آموزان: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل همسویی مواد برنامه با علایق، سلیقه‌ها و نیازهای دانش‌آموزان در پایه هفتم و هشتم، خوب، ولی در پایه نهم، متوسط است. بیشتر داستان‌هایی که در کتاب فارسی هفتم آورده شده‌اند، جذاب و پرکشش هستند و این مسئله، انطباق محتوایی این دروس با اصل ۱۹ را نشان می‌دهد.

اصل ۲۰: تنوع در مواد برنامه: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل تنوع در مواد برنامه در هر سه پایه خوب است. تأمل در چینش کتاب فارسی هشتم نشان می‌دهد که طبقه‌بندی متنوع متناسب با روحیه دانش‌آموزان در کتاب فارسی مطابق با برنامه درسی است. تنوع فصول بیانگر تنوع برنامه است که منطبق با برنامه درسی است. علاوه بر تنوع در چینش فصول، متون کتاب نیز یکنواختی را تجربه نمی‌کنند. شعرها در لابه‌لای نثرها آورده شده و تمرین‌ها و ارزیابی‌ها از تنوع نسبتاً خوبی برخوردارند.

اصل ۲۱: انطباق ارزشیابی از محتوا با مصوّبات و آخرین یافته‌های حوزه سنجش و اندازه‌گیری: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به انطباق ارزشیابی از محتوا با مصوّبات و آخرین یافته‌های حوزه سنجش و اندازه‌گیری در پایه هفتم و هشتم، خوب است و در پایه نهم مطلوب است. در همه خودارزیابی‌های کتاب فارسی، سؤالاتی مشاهده می‌شود که در بطن خود، قصد ارزشیابی از محتوای درس را دارند. میزان درک مخاطب از محتوای دروس را ارزیابی کرده و به فهم عمیق محتوا کمک شایانی می‌کنند.

اصل ۲۲: استفاده از امکانات تصویری، گرافیکی، فنی و... برای تعمیق، تثبیت و گسترش مفاهیم: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل استفاده از امکانات تصویری، گرافیکی، فنی و... برای تعمیق، تثبیت و گسترش مفاهیم در پایه هفتم مطلوب و در پایه‌های هشتم و نهم، خوب است.

اصل ۲۳: استفاده از ادبیات دیگر ملل: نتایج یافته‌ها نشان داد میزان توجه به اصل استفاده از ادبیات دیگر ملل در کنار ادبیات فارسی همسو با رویکرد فرهنگی تربیتی در هر سه پایه، ضعیف است. در کتاب فارسی هفتم، فقط دو درس از ادبیات دیگر ملل انتخاب شده‌اند. در کتاب فارسی نهم نیز فقط سه درس در ارتباط با ادبیات دیگر ملل است.

پیشنهادها

- به معلمان، مؤلفان و برنامه‌ریزان درسی پیشنهاد می‌شود براساس نتایج پژوهش، نقاط قوت و ضعف کتاب‌های درسی فارسی دوره اول متوسطه را یافته و در جهت رفع نقاط ضعف، تلاش نمایند.
- به محققان پیشنهاد می‌شود بخش‌های مختلف کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه را براساس اصول حاکم بر برنامه درسی، به‌طور کامل و بدون نمونه‌گیری، مورد مطالعه قرار دهند.

منابع و مأخذ

کتاب‌ها

- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۱). وزارت آموزش و پرورش، شورای عالی آموزش و پرورش.
- دسلر، گری (۱۳۸۹). مبانی مدیریت منابع انسانی. (ترجمه علی پارسائیان و محمد اعرابی). تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- راهنمای معلم فارسی دوره اول متوسطه (۱۳۹۶). وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.

- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (۱۳۹۵). *دستورالعمل اجرایی تدوین و تصویب برنامه درسی دوره اول متوسطه وزارت آموزش و پرورش*. شورای عالی آموزش و پرورش. تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- شعاعی، اکرم (۱۳۹۲). *تحلیل محتوای کتاب‌های ادبیات فارسی دوره متوسطه از نظر انطباق با اهداف برنامه درسی فارسی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- قورچیان، نادرقلی. (۱۳۷۴)، *سیمای روند تحولات برنامه درسی*. تهران: مؤسسه پژوهشی و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- ملکی، حسن. (۱۳۸۳). *برنامه‌ریزی درسی، راهنمای عمل (تجدید نظر شده، چاپ هشتم)*. مشهد: انتشارات پیام اندیشه.
- یارمحمدیان، محمدحسین. (۱۳۷۷). *اصول برنامه‌ریزی درسی*. انتشارات یادواره کتاب.
- **مقاله‌ها**
- پناهی توانا، صادق؛ و معروفی، یحیی. (۱۳۹۵). جایگاه مؤلفه‌های هویت فرهنگی در کتاب‌های ادبیات فارسی (تحلیل محتوا). *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه‌ریزی درسی)*، ۱۳(۲۳)، ۸۹-۱۰۱.
- حرفتی سبحانی، محمد؛ و پیری، موسی (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه بر حسب میزان توجه به مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، ۱۰(۴)، ۶۵-۴۱.
- دادکانی، محمدیاسین؛ و کمان‌باز، علیرضا. (۱۳۹۷). بررسی مشکلات آموزشی درس ادبیات فارسی و دستور زبان فارسی در دوره اول متوسطه و دوم و رسیدن به راهکارهای مناسب جهت رفع این مشکلات. *پژوهشنامه اورمزد*، ۱(۴۲)، ۱۰۱-۱۱۴.
- دارابی، شکوفه. (۱۴۰۰). تحلیل محتوای دینی در کتاب‌های فارسی دوره دبیرستان. *پویش در آموزش علوم انسانی*، ۷(۲۴)، ۱-۱۶.
- ذوالقدری، پروین؛ کیان، مرجان؛ علی‌عسگری، مجید؛ و الهی، علیرضا. (۱۴۰۰). طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی تربیت بدنی و سلامت دوره اول متوسطه با رویکرد فرهنگی - تربیتی. *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، ۱۸(۴۲)، ۷۷-۵۰.
- رئیسی مبارکه، نفیسه. (۱۳۹۹). ارزیابی محتوای دستوری مجموعه کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی. *زبان پژوهی (علوم انسانی)*، ۱۲(۳۷)، ۳۹-۶۸.

- زلالی، مهسا؛ و رحمانی، اسحاق. (۱۴۰۱). تحلیل محتوای کتاب عربی زبان قرآن پایه هفتم از منظر میزان انطباق تمارین کتاب یا برنامه درسی و رویکرد ارتباطی آموزش زبان. *پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب*، ۴(۲)، ۱۶۲-۱۴۵.
- شهدادی، احمد (۱۳۸۴). زبان معیار، تعریف و نشانه. *نشریه پژوهش و حوزه*، ۶(۲۳ و ۲۴)، ۵۸-۸۱.
- صابری، زهرا (۱۴۰۲). بررسی آموزشی چندفرهنگی در محتوای برنامه درسی دوره ابتدایی. *نشریه روان‌شناسی و علوم تربیتی در هزاره سوم*، ۷(۳)، ۳۵-۲۶.
- عالی‌زاده، محمد؛ رضوانیان، قدسیه؛ و جعفری، سمانه. (۱۳۹۹). تحلیل انتقادی صورت و محتوای اشعار کتاب‌های فارسی دوره دوم متوسطه. *پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی*، ۲۰(۴)، ۳۶۱-۳۴۳.
- عبدلی سلطان احمدی؛ نادری، عزت‌اله؛ شریعتمداری، علی؛ و سیف‌نراقی، مریم. (۱۳۹۵). نگاهی به آموزش چندفرهنگی در کتاب‌های ادبیات فارسی. *بهارستان سخن*، ۱۳(۳۲)، ۲۵۲-۲۳۵.
- عقیلی، الهه؛ یارمحمدیان، محمدحسین؛ و سعادت‌مند، زهره. (۱۳۸۸). ارزشیابی محتوای کتاب زبان فارسی (۱) پایه اول متوسطه از نظر دبیران شهرستان مبارکه (اصفهان). *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه‌ریزی درسی)*، ۲۳(۲۳)، ۸۴-۶۷.
- کبیری، مسعود. (۲۰۲۱). *گزارش اجمالی یافته‌های مطالعه پرلز ۲۰۲۱*. پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، قابل دسترس در <https://timssandpirls.ir>
- معروفی، یحیی؛ و پناهی‌توانا، صادق. (۱۳۹۲). کتاب‌های ادبیات فارسی دوره متوسطه و بازنمایی مؤلفه‌های هویت ملی (دیدگاه دبیران). *مطالعات ملی*، ۱۴(۳)، ۵۵-۱۰۷.
- مهنام، ژیلا؛ مهدیزاده، امیرحسین؛ شعبانی گیل چالان، حسن؛ سلیمی، جمال؛ و عراقیه، علیرضا. (۱۴۰۰). نگاهی به محتوای برنامه درسی مبتنی بر تفکر انتقادی در دوره اول متوسطه. *تدریس پژوهی*، ۹(۱)، ۲۷۴-۲۵۵.
- نوروزی‌نژاد، محمد؛ و طباطبایی، مینو (۱۳۹۹). رویکرد تعلیم و تربیت اسلامی در ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش. *فصلنامه بین‌المللی میان‌رشته‌ای و بین‌الادیان*، ۷(۲۱)، ۶۳-۳۵.
- یزدانی، جواد؛ و حسنی، محمد. (۱۳۹۰). بررسی میزان انطباق اهداف راهنمای برنامه‌های درسی (دوره ابتدایی و راهنمایی) با اهداف مصوب شورای عالی آموزش و پرورش. *مطالعات برنامه درسی*، ۵(۲۰)، ۷۹-۵۸.
- Graesser, A. C., McNamara, D. S., & Louwerse, M. M. (2003). What do readers need to learn in order to process coherence relations in narrative and

expository text? In A. P. Sweet & C. E. Snow (Eds.), *Rethinking reading comprehension* (pp. 82–98). New York, NY: Guilford.

- IEA. (2021). PIRLS - *Progress in International Reading Literacy Study*. Retrieved from <https://www.iea.nl/studies/iea/pirls>

- Mullis, I. V., Martin, M. O., Foy, P., Kelly, D. L., & Fishbein, B. (2020). *PIRLS 2021 Assessment Frameworks*. TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.

- Roulston, K. (2010). Considering quality in qualitative interviewing. *Qualitative research*, 10(2), 199-228.

References

- Books

- Dessler, G. (2010). *Essentials of human resource management*. (Translated by Ali Parsaiyan and Mohammad A'rabi). Tehran: Cultural Studies Office. [in Persian]

- Ghorchian, N. (1995). *The Landscape of Curriculum Development Trends*. Tehran: Research and Planning Institute of Higher Education. [in Persian]

- Maleki, H. (2004). *Curriculum Development, Practical Guide (Revised, Eighth Edition)*. Mashhad: Payam Andisheh Publications. [in Persian]

- *National Curriculum of the Islamic Republic of Iran* (2012). Ministry of Education, Supreme Council of Education. [in Persian]

- Research and Educational Planning Organization (2016). *Executive Instructions for the Development and Approval of the Curriculum for the First Cycle of Secondary Education*, Ministry of Education, Supreme Council of Education. Tehran: Ministry of Education. [in Persian]

- Shoaee, A. (2013). *Content Analysis of Persian Literature Textbooks for Secondary Education in Terms of Alignment with the Goals of the Persian Curriculum*. Master's Thesis, Tehran, Islamic Azad University, Central Tehran Branch. [in Persian]

- *Teacher's Guide for Persian in the First Period of Secondary Education* (2017). Ministry of Education, Research and Educational Planning Organization. [in Persian]

- Yar Mohammadian, M. H. (1998). *Principles of Curriculum Planning*. Yadvareh Book Publications. [in Persian]

- Articles

- Aalizadeh, M, Rezvanian Gh, & Jafari, S. (2020). Critical Analysis of the Form and Concept of Poems of Secondary High Schools Farsi

- Books. *Journal of critical literature and humanities*, 20(4), 343-361. [in Persian]
- Abdoli-S. A; Nadri, E; Shari'atmadari, A; & Saif-Naraqi, M. (2016). A Look at Multicultural Education in Persian Literature Books. *Baharestan Sokhan*, 13(32), 252-235. [in Persian]
  - Aghili, E; Yarmohammadian, M. H; & Saadatmand, Z. (2009). Evaluating the Contents of Persian Language Textbook (1) of the Junior High School from the Viewpoint of the Teachers of Mobarakeh (Isfahan) City. *Research in Curriculum Planning (Knowledge and Research in Educational Sciences - Curriculum Planning)*, 23(23), 84-67. [in Persian]
  - Dadkani, Mohammad Yasin, & Kaman Baz, Alireza. (2018). A study of educational issues for the Persian language & literature in 1st & 2nd high school grades & achieving appropriate approaches for solving these issues. *Ourmazd journal*, 1 (42), 101-114. [in Persian]
  - Darabi, S. & Moradi, R. (2021). Analysis of religious content in Persian high school textbooks. *Pouyesh in Humanities Education*, 7(24), 1-16. [in Persian]
  - Herfati Sobhani Leylabadi, M. and Piri, M. (2017). Content Analysis of the First Secondary School Persian Textbooks on the Basis of Paying Attention to Components of the Cultural Capital. *Journal of Iranian Cultural Research*, 10(4), 41-65. [in Persian]
  - Kabiri, M. (2021). *Summary report of the findings of the PIRLS 2021 study*. Educational Studies Research Institute, available at <https://timssandpirls.ir>. [in Persian]
  - Mahnam, Z., Mehdizadeh, A., Shabanigilchalan, H., Salimi, J. & Araghiah, A. (2021). A look at the content of the critical thinking curriculum in junior high school. *Research in Teaching*, 9(1), 274-255. [in Persian]
  - Maroofi, Y. & Panahi Tavana, S. (2013). High School Persian Literature Textbooks and Representation of National Identity Components (Teachers Viewpoint). *National Studies Journal*, 14(55), 107-122. [in Persian]
  - Noroozi-Nejad, M; & Tabatabai, M. (2020). The Islamic Education Approach in the Six Dimensions of the Fundamental Transformation Document of the Education System. *International Interdisciplinary and Interfaith*. 7(21), 63-35. [in Persian]
  - Panahitavana, s; Marofi, y. (2016). Place of components of cultural identity in literature textbooks (the content analysis). *Research in Curriculum Planning*, 13 (23), 89-101. [in Persian]